

DE JANUSKOP VAN HET KATHOLICISME

Het onderwerp waarover ik gevraagd ben te spreken, katholicisme en homoseksualiteit, leent zich uiteraard uitstekend voor een larmoyant verhaal waarin de onderdrukking en discriminatie van homoseksuele mannen en vrouwen in heden en verleden met de nodige verontwaardiging nog eens breed wordt uitgemeten. Vaak is de christelijke traditie gekarakteriseerd als een homofobe en misogyne kruistocht tegen de lijfelijke lusten. Het is niet zo moeilijk een verhaal op te dissen over alle onrecht dat de Kerk van Rome ons soort mensen de afgelopen twintig eeuwen heeft aangedaan. In deze trant zou ik kunnen uitwijden over de Roomse verdraaiing van het beruchte bijbelverhaal over Sodom, waarmee de kerk de veroordeling van homoseksueel verkeer legitimeerde. Ik zou uitspraken van de apostel Paulus en de kerkvader Augustinus kunnen aanhalen die hel en verdoemenis uitriepen over de 'heidense' Griekse en Romeinse seksuele mores. Ik zou uitgebreid kunnen citeren uit middeleeuwse boeteboeken om te bewijzen hoe zwaar homoseksuele zondaars werden bestraft. In zo'n historisch overzicht ^{Zou} ~~mag~~ de middeleeuwse kerkleraar Thomas van Aquino, die de veroordeling van sodomie als 'tegennatuurlijke ontucht' filosofisch onderbouwde, niet mogen ontbreken. Iedereen zou van mij verwachten dat ik uitgebreid inga op de vuurdood die sodomieten tot in de achttiende eeuw stierven. Een dankbaar onderwerp zou ook de moraaltheologie zijn, de katholieke boekhouding van de zonde waarin de gelijkgeslachtelijke liefde altijd zeer hoog scoorde wat betreft verdorvenheid. Ik zou kunnen ingaan op het zedelijkheidsoffensief dat Rome deze eeuw lanceerde tegen iedere vorm van seksuele liberalisering en op het halsstarrig vasthouden van de kerk in deze eeuw aan een achterhaalde en onleefbare moraal. Ik zou kunnen uitleggen hoe het zondedenken en de zedenpreken hebben geleid tot ondraaglijke

gewetensnood en psychische trauma's. Ik zou kunnen vertellen van biechtvaders en zielzorgers die schuldbevuste homo's met een kluitje in het riet stuurden en opzadelden met schuldgevoelens, van katholieke artsen die homo's tot in de jaren vijftig te lijf gingen met allerlei enge ombouwtherapieën, hormoon- en koolzuurkuren en met het castratiemes. Ik zou alle homovijandige uitspraken van Gijsen, Simonis en Bomers nog eens de revue kunnen laten passeren en u herinneren aan het feit dat de traditie van roze zaterdag in Nederland veertien jaar geleden in Roermond als een protestmars tegen Gijsen is begonnen. Welhaast onvermijdelijk zou mijn betoog dan eindigen met de conclusie dat we ons ^(moeten) in het katholieke Maastricht niet voor niets manifesteren en dat er nog heel wat te emanciperen en bevrijden valt.

Ik moet zeggen dat dergelijke betogen mij een beetje vervelen, niet alleen omdat ze zo voorspelbaar zijn, maar vooral vanwege die merkwaardige mengeling van zelfbeklag en zelfgenoegzaamheid die er zo dikwijls in doorklinkt. Ik vindt ^{leerlijk gezegd} ze in Nederland, waar homoseksualiteit ~~zo langzamerhand~~ een van de pijlers van het levendige, al dan niet gesubsidieerde actie- en verenigingswezen is geworden, ook niet meer zo op zijn plaats. Bovendien zijn er over het katholicisme ook heel andere verhalen te vertellen. Al eerder heb ik met historisch onderzoek proberen aan te tonen dat de verhouding tussen het katholicisme en homoseksualiteit in het twintigste-eeuwse Nederland bepaald niet eenduidig is. Hoe rigide de officiële Roomse moraal ook mocht zijn, deze vormde geen belemmering voor een aanpassing van de religieuze waarden aan moderne wetenschappelijke en emancipatorische inzichten. De flexibiliteit en vindingrijkheid van katholieke psychiaters en geestelijken om de leer op het leven af te stemmen bleek zo groot dat zij in Nederland de eerste vorm van hulpverlening tot stand konden brengen die acceptatie van

homoseksualiteit ten doel had. Voor rechtlijnige calvinisten zijn de elastische kronkels van de katholieke moraal niet altijd even eenvoudig te volgen en lijken ze misschien wat hypocriet en opportunistisch, maar dat neemt niet weg dat katholieken als Trimbos met hun preken over 'medemenselijkheid' rond 1960 een fundamentele bijdrage hebben geleverd aan de maatschappelijke aanvaarding van homoseksualiteit. Zij maakten ~~maakten~~ ^(heihale) het onderwerp bespreekbaar in het toen nog door en door christelijke Nederland en ^{ze} masseerden de publieke opinie zodanig dat het COC in de tweede helft van de jaren zestig uit de schuilkelders kon treden en een dialoog met de buitenwereld aangaan. Het is niet overdreven om te stellen dat de voorhoederol van Nederland op het gebied van de homoseksuele emancipatie sinds die tijd te danken is aan de morele revolutie die door katholieke opinieleiders op gang is gebracht.

Maar ik wil hier niet voor de zoveelste keer mijn boek samenvatten. Wel zou ik nog eens willen onderstrepen dat de verhouding tussen catholicisme en homoseksualiteit heel wat gecompliceerder en dubbelzinniger is dan het geijkte verhaal over het lustvijandige en homofobe christendom suggereert. Aan de hand van de lange geschiedenis en van actuele ontwikkelingen binnen de Roomse Moederkerk valt er volgens mij heel wat af te dingen op het onuitroeibare idee van een homogene, massieve katholieke repressie van homoseksualiteit. Homoseksualiteit is te veelvormig en ~~de kronkels van~~ het roomse geloof ^{bevat te} ~~zijn~~ ^{veel kronkels} te ~~grillig~~ om de verhouding tussen de twee uitsluitend in termen van onderdrukking en bevrijding te beschouwen.

Ten eerste is het twijfelachtig of hedendaagse homoseksuelen zich kunnen en mogen identificeren met mannen die in het verleden wegens sodomie door de kerk zijn veroor-

deeld. Het is namelijk niet zo dat de kerk in het verleden een homoseksuele minderheidsgroep omwille van hun verlangen als zondaars en misdadigers heeft gebrandmerkt. Het begrip homoseksualiteit en de daarmee verbonden betekenis bestonden voor pakweg 1870 immers niet. De kerk veroordeelde geen personen met zoiets als een homoseksuele identiteit, maar bepaald gedrag, sodomie genaamd. Enerzijds was sodomie veel meer dan wat wij nu onder homoseksualiteit verstaan, want allerlei vormen van buitenechtelijke, niet op de voortplanting gerichte heteroseksualiteit konden er ook onder vallen. Anderzijds omvatte sodomie veel minder: het ging om anaal geslachtsverkeer onder mannen. Sodomie was dus wat anders als het hele complex van geaardheid, verlangen, identiteit, gelijkgeslachtelijke gedragingen, relaties en praktijken, dat wij nu met homoseksualiteit associëren. In de officiële leer heeft de kerk tot ver in de twintigste eeuw vastgehouden aan het overgeleverde begrip sodomie als zondige handeling. Niet zozeer de katholieke kerk als wel de groeiende invloed van de gesecculariseerde burgerij, de opkomst van de medische wetenschap en de toenemende interventies van de staat op sociaal-hygiënisch terrein waren vanaf de tweede helft van de 19e eeuw verantwoordelijk voor de stigmatisering van homoseksualiteit als pathologische afwijking van een minderheidsgroep. Het valt te betwijfelen of er genoeg raakvlakken tussen het christelijke sodomiebegrip en het moderne homoseksuele bewustzijn bestaan om in vervolgte sodomieten onze voorgangers te zien, zoals heel wat homohistorici vanuit een verlangen naar een eigen geschiedenis hebben gedaan.

Ten tweede zijn er vraagtekens te plaatsen bij de aard en reikwijdte van de katholieke veroordeling en vervolging van die sodomie. U zult het misschien niet willen geloven, maar van oorsprong is het christendom namelijk moeilijk homofob te noemen. Bijbelpas-

sages waarin de heren- of damesliefde zou worden veroordeeld, zijn inmiddels omstreden geraakt. De associatie van het oudtestamentische bijbelverhaal over de verdorvenheid van Sodom met homoseksueel gedrag is geen bedenkfel van de Roomse kerk, maar van joodse theologen die afstand wilden nemen van de Griekse zeden waarmee ze vertrouwd waren. Pas veel later gaan christenen dit verhaal gebruiken om de veroordeling en vervolging van sodomie te rechtvaardigen. Opmerkelijk is dat tot ver in de middeleeuwen niet kerkelijke functionarissen maar wereldlijke heersers het initiatief namen tot de strafbaarstelling van sodomie. De legitimatie mocht dan weliswaar in christelijke termen verwoord zijn, de beschuldiging van sodomie werd in de praktijk vooral gebruikt om politieke tegenstanders onschadelijk te maken. Er zijn aanwijzingen dat de kerk allesbehalve van harte instemde met de strafbaarstelling en vervolging van sodomie omdat geestelijken er niet zelden het slachtoffer van werden. De eerste bekende veroordeelden wegens sodomie in het laat-Romeinse Rijk waren twee vooraanstaande bisschoppen die zich blijkbaar niet gezagsgetroouw genoeg opstelden. Dit was niet de eerste en enige keer dat geestelijken eerder slachtoffers dan aanstichters van sodomietenvervolgen waren. Historici zijn steeds meer gaan betwijfelen of het christendom de voornaamste oorzaak was voor de verharding van de seksuele moraal tijdens de overgang van de klassieke oudheid naar de christelijke middeleeuwen. De oorzaak moet eerder in veranderende politieke en sociale omstandigheden dan in een onverdraagzaam en puriteins christendom gezocht worden.

Hoe het ook zij, tot de twaalfde-dertiende eeuw, dus tijdens het grootste deel van de zogenaamde donkere en barbaarse middeleeuwen is de houding van de katholieke kerk tegenover homoseksualiteit ondanks de ascetische moraal als betrekkelijk mild te karakteriseren, ~~vergeleken met de houding van sommige wereldlijke heersers~~. De kerkelijke

bemoeienis met homoseksualiteit had voornamelijk een pastoraal karakter. Daarbij kreeg sodomie geen speciale aandacht als bijzonder ernstige zonde en werd het in de praktijk niet strenger veroordeeld dan andere vormen van losbandigheid. Sodomie gold als misstap waarbij het individuele zieleheil in het geding was. De voornaamste sanctie bestond niet, zoals vaak wordt ^{gedacht} ~~verondersteld~~, uit de brandstapel, maar uit boetedoening, die de zondaar uitzicht gaf op vergeving en heropname in de gemeenschap. Uit de pastorale richtlijnen, in eerste instantie bedoeld voor de geestelijkheid zelf, blijkt dat de voorgeschreven boetedoening voor diverse homoseksuele gedragingen niet veel zwaarder waren dan voor andere, vergelijkbare seksuele misstappen. Voor de dertiende eeuw zijn er nagenoeg geen aanwijzingen dat de kerk sodomie actief vervolgde. Toen een vooraanstaande kerkelijke functionaris in de elfde eeuw onder verwijzing naar de grote verbreiding van gelijkgeslachtelijk verkeer onder de geestelijkheid, strengere straffen voor deze zonde bepleitte, reageerde de paus zeer afhoudend. Mildheid was volgens hem op zijn plaats, want de kerk was er primair om heil en genade te brengen.

Als we de Amerikaanse medievist John Bosswel mogen geloven was deze reactie typerend voor de katholieke kerk in de vroege middeleeuwen. Voorzover er in die tijd over homoseksueel wangedrag geklaagd ^{werd} werd, dat vooral aan de geestelijkheid toegeschreven. Uit Bosswels studie over de middeleeuwse verhouding tussen christendom en homoseksualiteit komt naar voren dat de gelijkgeslachtelijke liefde binnen de kerk ~~was~~ veel voorkwam. Aan de hand van door priesters, monniken en nonnen geschreven liefdespoëzie, waarin zowel intieme vriendschappen als uitgesproken sensuele verhoudingen werden verheerlijkt, heeft hij het bestaan van een homo-erotische cultus onder de clerus aannemelijk gemaakt. Het religieuze leven en instellingen als kloosters boden in de middeleeuwse samenleving

bij uitstek de mogelijkheid om gelijkgeslachtelijke voorkeuren te bevredigen. Als man had je dan een legitieme reden om niet te trouwen en kon je je ook onttrekken aan andere mannelijke taken als het voeren van oorlog. Voor vrouwen bood het klooster de mogelijkheid om aan het slopende bestaan van echtgenote en moeder te ontkomen, van mannelijke lastposten gevrijwaard te zijn en je intellectueel te ontwikkelen. Volgens Bosswel waren innige vriendschappen en daadwerkelijk homoseksueel gedrag tot in de dertiende eeuw zodanig verbreid onder de clerus, dat er van een christelijke homoseksuele subcultuur te spreken is. Kerkelijke functionarissen zouden zelfs homoseksuele verbintenissen als een soort huwelijk hebben ingezegend. Verwijzing naar David en Jonathan en naar Jezus en zijn discipelen moesten onderstrepen dat deze relaties beantwoordden aan christelijke waarden ~~idealen~~ omtrent naastenliefde.

In dit klimaat kwam in de loop van de twaalfde en dertiende eeuw verandering, althans wat de retoriek betreft. De kerkelijke veroordelingen van sodomie die toen talrijker werden, waren in eerste instantie gericht tegen de eigen functionarissen en als zodanig een uiting van een strijd binnen kerk, die samenhang met omstrede pogingen om het verplichte celibaat ~~voor de clerus door~~ ⁱⁿ te voeren. In de strijd om het celibaat kreeg sodomie veel negatieve aandacht. Aan de ene kant bevatten de pleidooien binnen de kerk voor het celibaat veel verwijzingen naar de hoge frequentie van sodomie onder de clerus. Anderzijds beschuldigden de tegenstanders van het celibaat de voorstanders ervan dat ze de homoseksuele liefde waren toegedaan en daarom het huwelijk van priesters in de ban deden. Een onbedoeld gevolg van de strengere handhaving van het celibaat die vooral getrouwde priesters trof en in eerste instantie heteroseksuele verhoudingen van geestelijken bemoeilijkten, was dat homoseksuele gevoelens en gedragingen in religieuze

instellingen in de hand werden gewerkt, terwijl deze niet, zoals daarvoor openlijk konden worden geuit. De groeiende afstand tussen het leergezag en min of meer verborgen homoseksuele praktijken bracht met zich mee dat homoseksualiteit binnen de kerk zich uitstekend leende als een machts- en chantagemiddel: hier liggen waarschijnlijk de kiemen van de broeierige en zompige sfeer die de verhouding tussen katholicisme en homoseksualiteit tot op de dag van vandaag kenmerkt.

In dezelfde tijd - ik ben nu in de late middeleeuwen aangeland - toen de kerk zich keerde tegen openlijke homoseksualiteit onder de geestelijkheid, werd sodomie in verband gebracht met ketterij en hekserij en kreeg zij in veel Europese staten een plaats in het strafrecht. Dat betekende echter niet dat sodomieten massaal op de brandstapel terecht kwamen of anderszins de dood vonden. Uit historisch onderzoek blijkt dat de toepassing van de wetten varieerde naar tijd en plaats en dat de uitvoering van doodstraffen over het geheel genomen betrekkelijk zeldzaam was. Niet alleen was deze misdaad moeilijk op te sporen, ~~aangezien in de regel geen sprake was van slachtoffers en geuigen~~, het ontbrak meestal ook aan een actief vervolgingsbeleid, omdat er een zekere weerzin bestond om het 'onnoembare zonde' in de openbaarheid te brengen en een aanklacht zulke ernstige consequenties kon hebben. In de 19e en 20e eeuw ^{in de westerse wereld} zijn veel meer mannen wegens ~~strafbaar~~ ^{aliteit} homoseksueel ~~gedrag~~ ^{het strafrecht} met ~~politie en justitie~~ in aanraking gekomen dan in de eeuwen daarvoor. Sodomie mocht dan een doodzonde en een halsmisdaad zijn, op enige episodische vervolgingen na, werd zij niet te vuur en te zwaard bestreden. En hoewel Rome zich ten tijde van de Contrareformatie als reactie op het puriteinse protestantisme onbuigzamer ging opstellen op seksueel gebied is het niet waarschijnlijk dat kerkelijke interventies de doorslag hebben gegeven bij die vervolgingen. Voorzover de kerk

aanstichter van sodomietenvervolgingen was, waren geestelijken ook vaak het slachtoffer. Het geeft te denken dat, voorzover bekend, de eerste doodstraf wegens sodomie in de middeleeuwen is toegepast op twee priesters; zij kwamen zevenhonderd jaar geleden in Gent op de brandstapel terecht. Verder wil ik erop wijzen dat in overwegend protestantse landen als Nederland en Engeland tijdens de zogenaamde verlichte achttiende eeuw een groter aantal doodvonnissen werd voltrokken dan in katholieke. En toen als gevolg van de Franse Revolutie de doodstraf op sodomie in de meeste katholieke landen in Europa was afgeschaft, bleef homoseksualiteit dáár in de negentiende eeuw buiten het strafrecht, terwijl in protestantse landen als Engeland en Pruisen de oude sodomiewetten langer bleven gehandhaafd ~~en werden toegepast~~ en homoseksueel verkeer aan het eind van de negentiende eeuw opnieuw een misdaad werd. Engelse en Duitse homoseksuelen weken vaak uit naar katholieke landen als Frankrijk en Italië omdat ze daar minder van politie en rechter te vrezen hadden.

Om terug te keren naar het katholicisme, voor de kerk was sodomie niet zozeer een onderwerp voor het strafrecht als wel voor de moraaltheologie, die richtlijnen verschaft over hoe zielzorgers in de praktijk met zondaars moesten omgaan. Als je de moraaltheologische handboeken leest zou je je kunnen afvragen of het menselijk lichaam in roomse ogen nog fatsoenlijke delen bezit. Afgezien van gezicht en handen wordt het vaak als een troebele poel van zonde afgeschilderd. De moraaltheologische tractaten en biechthandboeken met hun uitgebreide opsommingen van alle denkbare zonden zijn ^(dan ook) vaak aangehaald als bewijs voor de lustvijandigheid van het katholicisme. Je zou deze literatuur echter ook op een andere manier kunnen interpreteren. Voor de opkomst van de seksuologie was er buiten clandestiene pornografische lectuur namelijk geen genre waarin zo uitgebreid

uiteenlopende hetero- en homoseksuele varianten alsmede diverse vormen van soloseks, overspel, incest, beeldschennis, pedoseks, bestialiteit, necrofilie en diverse vormen opwindende heiligschennis, zoals onanie voor het beeld van de Heilige Maagd werden besproken. Misschien is dat de reden waarom deze literatuur zo populair werd en zo vaak werd herdrukt. De waarschuwingen en vermaningen verhinderden waarschijnlijk niet dat de fantasie van de lezers werd geprikkeld.

Als je op de moraaltheologie en de biechtpraktijk afgaat dan moet je wel concluderen dat de katholieke kerk niet louter uit was op verhulling maar minstens zozeer op onthulling van alles wat met de seksualiteit te maken had. Volgens het roomse leerstuk over de vrije wil is het namelijk zo dat je alleen kunt zondigen als je je ervan bewust bent dat je zondigt en daarvoor moet je weer precies weten wat mogelijk allemaal zonde is. Wat bestreden moet worden, moet ook steeds weer in het bewustzijn worden opgeroepen. Priesters dienden biechtelingen minutieus te ondervragen over mogelijke ontsparingen op seksueel gebied, niet alleen in daad, ^{ook} maar in gevoel, verlangen, fantasie en droom. Teneinde zich te wapenen tegen de verleiding moest de gelovige zijn of haar vleselijke lusten onderzoeken en in de biechtstoel bekennen. De ^(biechtpraktijk met de) zeer gedetailleerde moraaltheologische richtlijnen ~~en de katholieke biechtpraktijk~~ heeft op deze manier eerder bijgedragen tot de seksualisering van het bewustzijn dan tot kuisheid. Terwijl masturbatie als een ernstige overtreding van het zesde gebod gold, werden gelovigen als het ware tot geestelijke onanie aangespoord. De dubbelzinnige strategie van verhulling en onthulling die de kerk in haar strijd tegen de onkuisheid ontwikkelde, heeft de fascinatie met het seksuele eerder gestimuleerd dan afgeremd.

De katholieke preoccupatie met seksualiteit heeft vooral vanaf het eind van de 19e eeuw een nieuwe impuls gekregen. Naarmate de Rooms-Katholieke Kerk na de Franse Revolutie en met de opkomst van de moderne natuurwetenschappen en van liberalisme en socialisme aan maatschappelijke invloed inboette, richtte zij zich meer op de persoonlijke levenssfeer van gezin en seksualiteit. Dat katholieke leiders vraagstukken op dit gebied hebben aangegrepen om zich opnieuw politiek te profileren, laat zich duidelijk illustreren aan de hand van de verzuiling in Nederland. Veelmeer dan protestanten, socialisten en liberalen ontwikkelden de katholieken, zowel in negatieve als positieve zin, een seksuele politiek. Terwijl liberalen seksualiteit als privézaak beschouwden, socialisten haar ondergeschikt achtten aan sociaal-economische problemen en protestanten veel overlieten aan het persoonlijke geweten, was zij voor katholieken een maatschappelijk vraagstuk van de eerste orde. Al lang voordat het feminisme en de homobeweging in de jaren 70 de leuze 'het persoonlijke is politiek' introduceerden, was er in de katholieke zuil sprake van een 'politiek van het persoonlijke'.

Het zedelijkheidsoffensief waarmee de katholieke verzuiling in deze eeuw gepaard ging, was evenals de moraaltheologie uitermate dubbelzinnig. Het voortdurende gehamer op het gevaar van zedenverwildering, de sterke associatie van zonde met de 'bekoringen van het vlees' en de suggestie dat de moeilijk te temmen driften een explosief karakter hadden, duidt niet alleen op een vijandigheid ten aanzien van seksualiteit maar ook een obsessieve betrokkenheid. Aannemelijk is dat het zedelijkheidsoffensief niet zozeer leidde tot meer kuisheid als wel tot een intensivering van de ~~nieuwsgierigheid en de gevoeligheid~~ ^{fascinatie} voor onkuisheid, zodat seksualiteit als een beladen probleem in het centrum van de aandacht kwam te staan. Dit temeer omdat katholieke wetenschappers vanaf de jaren dertig een

eind maakten aan de clericale zelfgenoegzaamheid op moreel gebied. Door de enorme kloof tussen de officiële moraal en het daadwerkelijke gedrag bloot te leggen lieten zij zien dat het rijke Roomse leven een broeinest was van gewetensangst, psychische stoornissen en allerlei ontsporingen op seksueel gebied. De rigide moraal voorkwam niet dat katholieken zichzelf nauwelijks konden beheersen en makkelijk toegaven aan de begeerte zodra ze aan het wakende oog van kerk ontsnapten. Uit statistieken bleek dat het aantal zedenmisdrijven, waaronder overtredingen van artikel 248bis, in de katholieke wereld boven het gemiddelde van de rest van Nederland lag.

Door de steeds wijder wordende kloof tussen de traditionele leer en het moderne leven liepen de spanningen rond het seksuele in de katholieke wereld nogal op en voor die problemen moesten dan weer oplossingen ~~voor~~ worden uitgedokterd. Het is dan ook opvallend dat vanaf de jaren dertig in katholieke kring op het gebied van huwelijk en gezin een uitgebreid netwerk van pastorale, medische en psychosociale hulpverlening tot ontwikkeling kwam, waarin de zorg zich vooral op de seksuele problematiek richtte. Binnen de katholieke gezondheidszorg werd over weinig onderwerpen zoveel gepraat en geschreven als over seks. De keerzijde van de preoccupatie met seksualiteit was dat katholieke hulpverleners een grote rol speelden in de hervorming van de moraal. Al voor de seksuele revolutie van de jaren zestig zagen progressieve katholieke intellectuelen seksualiteit als bron van persoonlijke en relationele verrijking. Wat betreft het grote belang dat ~~katholieke~~ geestelijken en professionele hulpverleners aan seksualiteit toekenden voor persoonlijke ontplooiing en welzijn bestonden er heel wat overeenkomsten tussen het moderne katholicisme en seksuele emancipatiebewegingen als de NVSH en het COC.

Homoseksualiteit mocht zich in de katholieke hulpverlening al gauw in een bijzondere aandacht verheugen, vooral toen de roomse psydeskundigen tot hun onsteltenis ontdekten dat het vooral een intern probleem van de katholieke gemeenschap was. In discussies over het celibaat en de omstreden co-educatie kwam de vraag naar voren in hoeverre roomse gebruiken en instellingen verantwoordelijk waren voor de verspreiding van gelijkgeslachtelijke neigingen en gedragingen. Psychiaters en psychologen wezen erop dat de strikte scheiding van de seksen in kerkelijke instellingen als kloosters en seminaries en in het katholieke onderwijs en jeugdwerk niet alleen broedplaatsen vormden van seksuele frustraties en ongezonde fantasieën, maar ook van zogenoemde bijzondere vriendschappen. De grote tegenstelling tussen katholieke moraal en praktijk werd in de jaren zestig nog eens geaccentueerd door sociaal-seksuologisch onderzoek waaruit ^(naar voren kwam) ~~bleek~~ dat het aantal gelijkgeslachtelijke ervaringen van katholieke jongeren een veelvoud was van dat van hun protestantse en niet-kerkelijke leeftijdgenoten.

De groeiende aandacht voor de psychische oorzaken van homoseksualiteit onder katholieke wetenschappers leidde ertoe dat uitingen van hechte vriendschap, een gebrek aan belangstelling voor de andere sekse, het ongehuwd-zijn of zelfs een keuze voor het kloosterleven of het celibaat, associaties konden oproepen met al dan niet 'verdrongen' homoseksualiteit. Katholieke instellingen begonnen in dit opzicht steeds meer gemende gevoelens op te roepen. Enerzijds zouden 'normale' mannen in een dergelijke omgeving bloot staan aan verleiding tot homoseksueel gedrag. Anderzijds zouden deze instellingen wel eens mannen kunnen aantrekken die in wezen homoseksueel waren maar hun neigingen door middel van een religieuze roeping verdrongen. Katholieke overtuigingen en instellingen ^{boden} ~~bleken~~ geen bescherming ~~te bieden~~ tegen de verspreiding van homoseksua-

liteit, zo luidde de conclusie van katholieke menswetenschappers in de jaren vijftig. Dit inzicht werd soms door de betrokkenen onderschreven, zoals de homoseksuele patiënt van de beruchte katholieke psychiater Carp die eind jaren veertig verklaarde die zijn roomse opvoeding op een katholieke school onder leiding van in zijn woorden 'zoetsappige, onmannelijke typen in lange rokken' als oorzaak van zijn geardheid aanduidde. Het is opmerkelijk hoe veel katholieke mannen die in verband met hun seksuele geardheid in de jaren 50 en 60 pastorale en psychotherapeutische hulp zochten, melding maakten van homoseksuele ervaringen op kostscholen, internaten, seminaries en kloosters. Uit de dossiers die ik voor mijn onderzoek heb gebruikt, blijkt dat de katholieke geestelijkheid ^{in dit opzicht} ~~het op het gebied van de gelijkgeslachtelijke liefde~~ niet zo nauw nam met het celibaat.

De gedachte dat het katholicisme homoseksualiteit tegelijkertijd verbiedt en bevordert heeft niets aan actualiteit ingeboet. Onlangs heeft een Duitse wetenschapper in een Italiaans tijdschrift verslag gedaan van een onthullend onderzoekje. Nadat deze socioloog tot zijn verbazing in een overvolle Romeinse bus onzedelijk was betast door een oudere priester en van zijn Italiaanse vrienden te horen had gekregen dat hen dat regelmatig overkwam, besloot hij een participerend onderzoek te doen naar homoseksuele activiteiten ~~onder de clerus~~ in het Vaticaan. Om aan respondenten te komen plaatste hij een advertentie in een homoblad met de tekst 'Jonge Duitse priester, eenzaam in Rome, zoekt contact met medebroeders' en hing hij een paar weken rond op cruiseplaatsen in de buurt van het Vaticaan, in de toiletten van de Pauselijke Universiteit, ~~in de bus naar het Vaticaan~~ en in de St. Pieter. Het resultaat was een onderzoeksgroep van 64 geestelijken, op, die hij, om het onderzoek nog een ^{50% loon} wetenschappelijk cachet te geven, in drie categorieën verdeelde: de zogenaamde 'wellustigen' die niets anders willen dan snelle en stiekeme anonieme seks,

de zogenoemde 'sensuelen' (grootste groep) die graag over hun geaardheid en hun erotische belevenissen in de kerk praten in de hoop dat er daarna tot andere activiteiten wordt overgegaan en de minderheid van 'bewusten', de enigen die openlijk voor hun seksuele voorkeur willen uitkomen.

Het gaat misschien te ver om, zoals Gerard Reve eens heeft gedaan, de katholieke clerus als een 'troep jongensknijpende nichten' te karakteriseren, maar als we een aantal recente ontwikkelingen in ogenschouw nemen, zit er misschien wel een kern van waarheid in. Wat te denken van het feit dat in de Verenigde staten tijdens de afgeklopen acht jaar vierhonderd katholieke geestelijken aangeklaagd zijn wegens ontucht met misdienaars en koorknapen? De kerk schijnt miljoenen dollars kwijt te zijn aan proceskosten en onderhandse schikkingen. Het lijkt erop dat de kerkleiders niet zozeer getroffen is door de clericale misstappen op zich want de kerkelijke sancties blijken nogal mild: na een verlossende biecht en een korte therapeutische behandeling kunnen de beschuldigde priesters in een andere parochie opnieuw aan de slag. Wat de kerk in de eerste plaats dwars zit is het feit dat het haar steeds minder goed lukt de schandalen in de doofpot te stoppen. De vaak gevolgde strategie: de kop in het zand onder het motto 'wat niet weet wat niet deert' werkt misschien nog wel in Zuid-Europa, waar men de kunst verstaat om met een dubbele moraal te leven en waar om die reden de kerkelijke zedepreken nagenoeg niet tot protesten leiden, maar niet in landen als de Verenigde Staten en Nederland, waar homoseksualiteit zichtbaar en bespreekbaar is.

In de Verenigde Staten is het inmiddels een publiek geheim dat de gelijkgeslachtelijke liefde onder de clerus ~~een~~ ^I veelvoorkomend ~~verschijnsel is.~~ ^{to} ~~is.~~ ^A als we op enige recente

publikaties afgaan, zijn de seminaries broeinesten van homoseksualiteit en lopen de schattingen van het aantal homo's onder de clerus uiteen van 20 tot 50 procent. Dergelijke publiciteit moet nogal pijnlijk zijn voor de kerk, temeer daar in de afgelopen decennia in Amerika de ene na de andere ontboezeming van homoseksuele priesters, broeders en nonnen in druk verscheen. Vooral boeken over lesbische nonnen in heden en verleden werden bestsellers. Ook in Nederland is de clerus in de afgelopen tijd in verband met homoseksualiteit in opspraak geraakt, hoewel wat minder spectaculair dan in Amerika. De affaire Bär, waar ik het verder maar niet over zal hebben, staat niet op zichzelf. Nog niet zo lang geleden kwam Gijsens ~~orthodoxe~~ model-seminarie in Rolduc in opspraak ^{vanwege} ~~gemaakt~~ ^{vanwege} homoseksuele contacten tussen leraren en seminaristen. Hiermee zette ~~Rolduc~~ ^{Rolduc} overigens een lange traditie voort, want begin jaren zestig zorgde Gijsen er persoonlijk voor dat een tientallen studenten van dit seminarie werden verwijderd wegens uit de hand gelopen bijzondere vriendschappen. En iedereen die Lodewijk van Deysse's roman *De kleine republiek* heeft gelezen weet dat de 'amitié particulière' ook al aan het eind van de negentiende eeuw op Rolduc werd gepraktiseerd. Dergelijke affaires zijn niet nieuw; wat wel nieuw is dat de kerk steeds meer moeite heeft om ze met de mantel der liefde te bedekken. De belangrijkste reden dat de kerk steeds meer in verlegenheid wordt gebracht is ongetwijfeld de toegenomen strijdbaarheid van openlijk homoseksuele priesters en pastores die voortdurend openlijk in conflict met de bisschoppen raken. Wat dat betreft kunnen we misschien nog heel wat beleven want als we de woordvoerder van het werkverband van homo-pastores mogen geloven dan stikt het op de seminaries homo's alsof het priesterambt enkel nog aantrekkelijk is voor homoseksuelen.

De recente Roomse veroordelingen van homoseksualiteit zijn misschien te interpreteren

als reacties op ~~engels~~ ontwikkelingen in landen als de Verenigde Staten en Nederland, waar homoseksualiteit binnen de kerk steeds meer aan het daglicht treedt en waar de emancipatie voor een deel uit kerkelijke kring is voortgekomen. Sinds de jaren zestig bestaat er immers een breed vertakt netwerk van pastorale gespreksgroepen, werkverbanden van homoseksuele pastores, 'hopa's' genaamd, is er een flikkertheologie ontworpen en hebben gelovige katholieke homo's zich georganiseerd in groepen als De Kringen en Dignity. Niettegenstaande de Roomse veroordelingen van homoseksualiteit zijn in de praktijk van de zielzorg alternatieve benaderingen doorgedrongen die demonstreren hoe soepel de christelijke boodschap zich liet vertalen in het in het welzijnswerkerstaalje en het psychotherapeutische jargon van het ik-tijdperk. Wollige beschouwingen over het veronderstelde verband tussen homoseksuele gevoeligheid en spiritualiteit bleven niet uit. Tegenwoordig prijzen sommige katholieke kloosters zelfs cursussen aan met titels als 'Theologie verkeerd: met lijf en lust' en 'De vlam in de pot: werken aan bijbelteksten vanuit lesbisch-potteus perspectief'. Dat het geloof onder homo's nog steeds niet heeft afgedaan blijkt ~~overigens~~^{ook} uit de grote belangstelling voor de oecumenische kerkdiensten op roze zaterdag, die inmiddels traditie zijn geworden. Ik heb mij laten vertellen dat er pogingen worden gedaan om aan roze zaterdag een roze zondag vast te knopen.

Juist vanwege dit activisme binnen de katholieke gemeenschap is de kerk voortdurend gedwongen ~~te~~ stelling te nemen waar ze wellicht liever het zwijgen had bewaard. De Nederlandse bisschoppen zijn niet te benijden. Overvallen door het homoseksuele zelfbewustzijn binnen de kerk moesten ze op last van Rome wel tot een tegenoffensief overgaan, terwijl hen niet kan ontgaan dat ze achterhoedegevechten leveren. Opiniesonderzoeken laten zien dat Nederlandse katholieken zich steeds minder gelegen laten

liggen aan het officiële Roomse moraal op seksueel gebied en dat ze inmiddels toleranter tegenover homoseksualiteit staan dan protestanten. Het enige wat bisschoppelijke veroordelingen van homoseksualiteit tegenwoordig opleveren is een lawine van protest en een golf van publiciteit, waarbij de ~~publieke~~ verontwaardiging zich niet zozeer meer op homo's als wel op de kerk richt.

Daar komt nog bij dat de clerus de afgelopen decennia zo langzamerhand zeer verdeeld is geraakt over de beoordeling van homoseksualiteit. Rome heeft het zichzelf in dat opzicht ook niet makkelijk gemaakt: in de officiële kerkelijke standpunten zijn allerlei medische en psychologische noties omtrent homoseksualiteit ingevoerd ten einde wetenschappelijke inzichten te verzoenen met de christelijke traditie. Kerkelijke functionarissen doen altijd *goed* hun best om aan te tonen dat ze niet van gisteren zijn. Maar dit levert vaak meer problemen dan oplossingen op. ~~Daardoor zijn de moraaltheologen~~ en pastorale deskundigen ^{zijn} hopeloos verstrikt geraakt in moeilijk toe te passen constructies ~~als~~ het onderscheid tussen geaardheid en het praktiseren van die geaardheid. In de jaren tachtig heeft Rome verkondigd dat de neiging een 'objectieve ongeregeldheid' en het praktiseren 'intrinsiek slecht gedrag' is, terwijl zielzorgers in concrete gevallen 'bedachtzame mildheid' wordt aanbevolen, wat wil zeggen dat 'je het wel mag zijn, maar niet mag doen'. Ondertussen breekt de priester of pastor in het veld zich het hoofd over hoe je zo'n moraal in de praktijk moet naleven. Hoe moeilijk het zelfs de hoge kerkelijke gezagdragers valt om consequent te zijn, is onlangs weer eens bewezen door Bomers. De Haarlemse bisschop, samen met Simonis en Gijsen bekend vanwege zijn weinig homo-vriendelijke uitspraken, zag er geen been in de fijnbesnaarde, homoseksuele estheet Antoine Bodar tot priester te wijden. Wat maar weer bewijst hoe klein de stap van verdoemd naar uitverkoren kan zijn in de moederkerk.

Naar mijn idee raken dergelijke katholieke tegenstrijdigheden de kern van de identiteit van de Rooms-Katholieke hiërarchie als exclusieve mannelijke organisatie. ^{De} ~~Het~~ homovijandige ^{uitsproken} ~~optreden~~ moet misschien worden begrepen als een gevolg van de angst voor de verspreiding van homoseksueel gedrag onder mannen in een 'homosociale' hiërarchie, waarin het celibaat nog steeds als ideaal geldt en vrouwen van het priesterambt zijn uitgesloten. Een dergelijke organisatie oefent blijkbaar aantrekkingskracht uit op sommige homo's, terwijl heimelijke en verdrongen homoseksualiteit ^{daarin ook} ~~eveneens~~ een bron van manipulatie en machtspeletjes kan worden. Volgens sommige insiders zijn ~~zij~~ 'heimelijke homoseksuelen' binnen de katholieke hiërarchie zelfs verantwoordelijk voor groot deel van homofobie van de kerk ten opzichte van openlijk homoseksuelen. Tegelijkertijd kan de kerk het voorkomen van homoseksualiteit onder de clerus niet meer toedekken en treedt de kloof tussen leer en praktijk steeds onbarmhartiger aan het daglicht. ~~Het lijkt erop dat homoseksualiteit voor de roomse kerk een obsessie kan worden.~~ Homoseksualiteit is de visgraad waarin de moederkerk zich danig verslikt heeft: zij kan hem niet doorslikken, maar ook niet meer uitspugen. *Homoseksualiteit zou voor de roomse kerk wel eens een obsessie kunnen worden.*